

Asia: VN/1984/2019

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus

Vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuva sääntely

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistökijäksi vapaaehtoisuuden puute ehdotuksen mukaisesti?

Kannatetaan ehdotusta.

Esitetty muutos on yksi tärkeimmistä uudistustarpeista. Kaikki esitetyt vaihtoehdot ovat kuitenkin tulkinnanvaraisia, minkä voidaan odottaa aiheuttavan näytöllisiä ongelmia. Nämä näytölliset ongelmat heikentävät kaikkien asianosaisten oikeusturvaa oleellisesti. Rangaistavuuden ennakointi jää ehdotuksen toteutuessa tulevan oikeuskäytännön varaan.

Esitetyistä paras on kuitenkin vaihtoehto B2.

Mitä mieltä olette ehdotetuista säännöksistä, jotka koskevat tilanteita, joissa teon kohteella ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan (rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohta ja 3 §:n 2 momentin 2 kohta)?

E erityisen kannatettavaa on se, että tunnusmerkistöön lisätään voimakas päihtymystila sekä heikentynyt tajunnantila, koska harvoin voidaan osoittaa henkilön olleen täysin tajunnan menettänyt, vaikka hän usein onkin kyvytön toimimaan.

Korkein oikeus on myös linjannut suht tuoreessa ratkaisussaan (KKO 2019:78) avuttonta tilaa ja sen mukaan avuttoman tilan näyttökynnys on todella korkea.

Lisäksi kannatettavaa on, että tunnusmerkistöön lisätään ”tilanteen äkillisyyden vuoksi”, koska tämän hetken lainsäädäntö ei sovellu tilanteisiin, joissa sukupuoliyhteys on aloitettu niin yllättäen, ettei tajuissaan ja voimissaan oleva henkilö ehdi sanoa/tehdä mitään estääkseen eikä tekijä ole tilanteen yllättävyyden vuoksi joutunut käyttämään väkivaltaa.

Tältä osin ehdotuksen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa säännöksessä on kuitenkin päällekkäisyyttä. Osa asemaan perustuvista hyväksikäyttötilanteista rangaistaisiin jatkossa raiskauksina, eli ne joihin toinen osapuoli ei ole osallistunut vapaaehtoisesti tai ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan.

Muut aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kajoamisen törkeän tekemuodon säätämisestä?

Seksuaalinen kajoaminen nimikkeenä ja terminä on erittäin harhaanjohtava ja epäselvä, näin ollen nimikkeen muutosta ei voi kannattaa. Pakottaminen seksuaaliseen tekoon ja törkeä pakottaminen seksuaaliseen tekoon olisivat selkeämmät nimikkeet.

Törkeän tekemuodon säätäminen on kannatettavaa.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta säännöksestä?

Mietinnön esitys heikentää 16-17-vuotiaan asemaa silloin kuin tekijä on lapsen vanhempi tai siihen rinnastettava läheinen henkilö. Nykyisen säätelyn mukaan menettely tulee arvioitavaksi ensisijaisesti törkeänä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä, asteikko 1 vuosi – 10 vuotta (toissijaisesti perusmuotoisena 4 kk – 6 vuotta). Ehdotetun sisältöisenä seksuaalisen hyväksikäytön asteikko on 4 kk- 4 vuotta.

Esitys koskien 2 momenttia ei ole kannatettava.

On vaikea kuvitella tilanteita, joissa lapsi aidon vapaaehtoisesti ja omasta tahdostaan suostuisi kuvattuun menettelyyn huomioiden hänen asemansa suhteessa vanhempaan tai siihen rinnastettavaan läheiseen henkilöön. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että todistelu oikeusprosessissa keskittyy lapsen ”syyllistämiseen” mikäli mietinnön esitys hyväksyttäisiin (Ensisijainen syyte mahdollisesti raiskauksesta ja toissijaisesti 2 momentista). Edelleen on todettava, että raiskausrikoksen tunnusmerkistöä pohdittaessa mietinnön sivuilla (mm. s. 112) käydään läpi esimerkkejä, joissa henkilö voi jättää ilmaisematta vastentahtoisuuttaan tai alistuu ja todetaan, että tämä on erityisesti nuorempien ja kokemattomien osalta tavallinen tilanne. Silti tässä säätelyssä ja nimenomaisesti tässä relaatiolta kuitenkin 16-17- vuotiaalta lapselta suhteessa vanhempaan tai heihin rinnastettaviin edellytetään kykenevyyttä tahdon ilmaisemiseen (vastuutetaan lasta), kun

tunnusmerkistö näyttäisi edellyttävän vapaaehtoisuuden arvioimista (perustelujen s. 172 Kun sukupuoliyhteys tai seksuaalinen teko tapahtuu näissä ilman lapsen vapaaehtoista osallistumista, sovellettaisiin 5 § 2 momentin sijaan raiskausta tai seksuaalista kajoamista koskevia säännöksiä

Ehdotettu säännös on sekava, koska osa näistä teoista rangaistaisiin jatkossa raiskauksina tai seksuaalisena kajoamisena, osa seksuaalisena hyväksikäyttönä.

Mitä mieltä olette seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan ehdotetusta laajennuksesta?

Selkeä uudistusehdotus, jota kannatetaan.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kuvan luvaton levittämistä koskevasta säännöksestä?

Kannatetaan ehdotusta.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyden määritelmän ehdotetusta laajentamisesta?

Sukupuoliyhteyden määritelmästä näyttäisi puuttuvan suun koskettelu sukupuolielimellä, herää kysymys onko tämä jätetty tarkoituksella pois. Määritelmäsäännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa s. 203-204 ei käsittäksemme ole tätä tilannetta kuvattu.

Ehdotetaan lisättäväksi määritelmään ”toisen sukuelimen tai peräaukon koskettelu sukupuolielimellä tai suulla ja toisen suun koskettelu sukupuolielimellä.” E erityisen kannatettavaa on, että jatkossa esim. siittimen varren nuoleminen tai häpyhuulten nuoleminen täyttäisi sukupuoliyhteyden riippumatta kosketteleeko tekijä uhrin suuta sukuelimellään vai toisin päin.

Muita aikuisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Törkeän raiskauksen tunnusmerkistön uusi ankaroittamisperuste; vakava väkivalta on kannatettava ehdotus.

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää lapsiin kohdistuvia tekoja koskevat säännökset omaksi kokonaisuudekseen?

Eduskunta edellytti, että uudistus muodostaisi selkeän ja johdonmukaisen kokonaisuuden. Lapsia koskevan osuuden osalta on valitettavasti todettava, että tässä on mietinnön mukaisten säännösten toteutuessa epäonnistuttu. Paikoin jää mielikuva taantuvasta lainsäätelystä, eikä säännösten sisältö vastaa nykyaikaa.

Lapsiin kohdistuvien tekojen pykälät täytyisi olla selkeästi kirjoitettuja eikä sisältää vain lukuisia viittauksia aiempiin pykäliin. Selkeästi kirjoitetut säännökset lisäävät säännöksen oikeusturvavaikutuksia sekä ottavat paremmin huomioon myös uhrin aseman.

Lisäksi eri rikosnimikkeissä sanalla lapsi tarkoitetaan eri ikäistä eli lapsen määritelmä aiheuttaa sekavuutta voimassa olevaan lakiin verrattuna. Uudistusehdotuksen jälkeen lapsi voisi tarkoittaa alle 16-vuotiasta, alle 12-vuotiasta, 12-15 vuotiasta, 16-18 vuotiasta tai henkilöä, jonka on perusteltua syytä olettaa olevan alle 18-vuotias.

Mitä mieltä olette lapsenraiskausta koskevasta säännöksestä?

Ikäraja herättää kysymyksiä ja hämmennystä; miksi osin suojaikärajaa on tarve alentaa. Tältä osin viitataan myös kohtaan 15 (muita lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita) kirjoitettuun. Varsin todennäköistä tulee olemaan (ainakin perusteltu pelko) että, sukupuoliyhteydet 12-15-vuotiaiden kanssa tuomitaankin jatkossa sukupuoliyhteys lapsen kanssa -nimikkeellä, jolloin rangaistusasteikko lievenee nykyiseen lakiin verrattuna huomattavasti. Tämä ei ole omiaan edistämään lain tarkoittamaa suojaa lapsen seksuaaliselle koskemattomuudelle.

Uudistus heikentää huomattavasti 12-15-vuotiaiden lasten asemaa, koska jos lapsi on itse aktiivinen osallistumaan sukupuoliyhteyteen, eikä häntä tarvitse siihen erityisemmin houkutella, niin jatkossa esim. 50-vuotiaan ja 13-vuotiaan välinen sukupuoliyhteys tuomitaan vain sukupuoliyhteys lapsen kanssa nimikkeellä, jolloin rangaistusasteikko on varsin lievä. Tämän vuoksi pitäisi vakavasti harkita, tulisiko ikärajan sittenkin olla 16 vuotta?

Edelleen epäselväksi jää perusteet 12-vuoden iälle. Tässä ymmärrämme, että perusteena on käytetty nuorten keskinäisiä seurustelusuhteita, mutta käsityksemme mukaan se ei ole riittävä peruste.

Kaikkiin lapsia koskeviin tunnusmerkistöihin on lisätty ”kun osapuolten iässä ja henkisessä kypsyydessä on olennainen ero”. Mainittu tunnusmerkistökäsite tekee pykälien soveltamisesta ja ymmärtämisestä erittäin vaikeaselkoisia. Edelleen kun se on vielä kohdassa 2 b sidottu siihen, että lisäksi edellytetään kehottamista, taivuttelua tai houkuttelua, käytännössä on todennäköistä, että suuri osa nykyisen oikeuskäytännön mukaan törkeänä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä tuomitut tilanteet tulevat jatkossa tuomituiksi sukupuoliyhteytenä lapsen kanssa. Kohdassa 15 tästä lisää.

Uudistus näyttää myös johtavan rangaistusten lievenemiseen lapsiin kohdistuvissa raiskauksissa. Jos tarkoitus ei ole lieventää rangaistuksia, on pykälät ja tunnusmerkistöt mietittävä uudelleen.

Voimassa olevan lain mukaan, jos 15-vuotias lapsi raiskataan ns. kiinnipitoväkivaltaa käyttämällä, teko täyttää törkeän lapsenraiskauksen tunnusmerkistön ja minimirangaistus on 4 vuotta vankeutta. Uudistuksen jälkeen sama teko täyttäisi lapsenraiskauksen tunnusmerkistön ja minimirangaistus olisikin vain 2 vuotta.

Mitä mieltä olette seksuaalista kajoamista lapseen koskevasta säännöksestä?

Nimikkeenä seksuaalinen kajoaminen on erittäin harhaanjohtava ja epäselvä, muutos ei ole kannettava. Nykyinen nimike lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö kertoo selkeämmin ja paremmin millaisesta menettelystä on kyse.

Aikuisen kohdistuva kajoaminen ja lapseen kohdistuva kajoaminen ovat aivan erisisältöisiä tekoja, joten nimikkeiden samankaltaisuus on hyvin harhaanjohtavaa, eikä uudistus tältä osin ole omiaan edistämään lakimuutoksen tarkoituksena olevaa säännösten selkiytymistä.

Mitä mieltä olette sukupuolilyhteyksien ja seksuaalisten tekojen säätämisestä rangaistavaksi sellaisenaan lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen, kun ne kohdistuvat alle 12-vuotiaaseen lapseen?

Viitataan edellä lausuttuun sikäli, että ikärajaa tulisi harkita uudestaan.

Mitä mieltä olette muutoksista paritusta koskevaan sääntelyyn?

-

Mitä mieltä olette muutoksista lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevaan sääntelyyn?

Muutos on kannatettava.

Muita lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Eduskunta edellytti, että rikoslain 20 lukua tarkastellaan, jotta sen sisältö muodostaisi selkeän ja johdonmukaisen kokonaisuuden. Lapsia koskevien pykälien osalta ei voi todeta tavoitteen onnistuneen. Lapsiin kohdistuvien rikosten pykälät tulisi kirjoittaa huomattavasti selkeämmällä tavalla.

Edelleen uudistusehdotus merkittäväällä tavalla heikentää 12 -15 vuotiaiden asemaa (kuten aikaisemmin on myös todettu). Seuraavassa esimerkki tästä:

Esimerkki (tyyppitapaus nykypäivänä)

Nykytilanne:

Nykyisin 22v/ 29 v/35 v/40 v/ 50 v tekijä (iät esimerkkejä, koska tilanne käsillä oli tekijä minkäikäinen niistä tahansa) ja uhri (AO)12-15 v ovat sukupuolilyhteydessä tai sukupuolilyhteyksissä, ei seurustelusuhdetta, alkoholia ja tupakkaa ollut saatavilla, mutta ei kehoitettu, taivuteltu eikä

houkuteltu (ei ainakaan näyttöä) ☒ nyk. lähtökohtaisesti tulee kyseeseen törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, asteikko 1 v.-10 v., toissijaisesti perusmuotoinen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, asteikko 4 kk -6 vuotta

Ehdotuksen myötä:

Kun ei ehdotuksen 20 luvun 12 § 2 kohta a-b täyty eikä c; loppuosasta täyty eli siitä ei näyttöä ole (kehottaminen, taivuttelu, houkuttelu) teko täyttäisi silloin 14 §:n sukupuoliyhteys lapsen kanssa, asteikko 4 kk – 6 v.

Onko tämä uudistuksen tarkoitus? Tunnusmerkistöä sovelletaan kaikenikäisten tekijöiden osalta, jos kohdan c loppuosasta ei ole näyttöä. Mietinnön s. 192-193 perusteluista saa käsityksen, että tämä olisi käytännössä vain harvoin eteen tuleva tilanne. Näin ei kuitenkaan ole. Esitetty heikentää huomattavasti 12-15 v. lasten asemaa ja tyyppillisesti nuori voi halutakin ymmärtämättä lainkaan menettelyn seurauksia, ja haaste olisi näyttää, että on houkuteltu, taivuteltu, kehoitettu. Oliko ajatus tosiaankin vastuuttaa 12-15 vuotiaita (esim. 12-13 vuotias on vielä peruskoulun ala-asteella).

Ihmetystä herättää, että 12-15 vuotias laitetaan edellä mainitussa tilanteessa asemaan, jossa pitää pohtia onko hän itse halunnut vaiko houkuteltu, taivuteltu jne. ja sillä on merkittävä vaikutus mitä tunnusmerkistöä sovelletaan. Ja edelleen on todettava, että näytön osalta jatkossa asia kohdentuu lapsen tekemisiin eli, 12-15 vuotiasta todennäköisesti syyllistetään hänen toiminnastaan; todistelu keskittyy siihen halusiko 12-15 vuotias itse (eli lapsi itse halusi, itse vonkasi, itse tunkeutui mukaan jne ja kyse kuitenkin lapsesta joka esim. käy ala-astetta 12-13 v). 12-15 vuotiaita vastuutetaan varsin pitkälle seksuaalisista ratkaisuista/asioista, joilta heitä on tähän saakka katsottu tarpeelliseksi suojata iän ja kehitystason vuoksi. Kaikki tämä monimutkainen säätely 12-15 vuotiaitten osalta vain yhden tavoitteen saavuttamiseksi: ettei seurustelevat nuoret joudu turhaan rikosprosessin kohteeksi. Mietinnön perusteella jää epäselväksi millainen taustaselvitys tämän huolen takana on.

Nykyinen rajoitussäännös on ollut varsin toimiva (hyvin karsinut vapaaehtoiset nuorten keskinäiset sukupuoliyhteydet ja muun seksuaalisen kanssakäymisen rikosprosessista). Mietinnössä tämän asian käsittely on varsin sekava. Edelleen on huomioitava, että myös nuorten välisissä seksuaalisissa kanssakäymisissä silloin kuin mahdollinen rikosilmoitus/tutkintapyyntö tehdään, on kuitenkin aina varmistettava (tutkitaan ja selvitetään asiaa sen verran), että kyse on molempien tahdon mukaisesta toiminnasta (nykyisen lain mukaan selvitetään, ettei ole loukattu seksuaalista itsemääräämisoikeutta, ehdotuksen tullessa voimaan, onko vapaaehtoista). Käsittääksemme monimutkainen säätely ei tätä asiaa muuta.

Kaikkiin lapsia koskeviin tunnusmerkistöihin on lisätty ”kun osapuolten iässä ja henkisessä kypsyydessä on olennainen ero”. Mainittu tunnusmerkistötekijä tekee pykälien soveltamisesta ja ymmärtämisestä erittäin vaikeaselkoisia.

Mietinnössä esitettyä ”taulukko” ikäeroista (s. 188-189) ei voida pitää kannatettavana. Nykyisessä oikeuskäytännössä on vakiintunut tulkinta, että yli viiden vuoden ikäero (pääsääntö, yksittäisiä poikkeuksiakin on) on olennainen. Tätä tulkintaa ei ole syytä muuttaa 15-vuotiaiden lasten kohdalla (mietinnössä esitys, että olennainen ikäero olisikin 6 vuotta).

Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten pykälät tulisi kirjoittaa paljon selkeämmällä tavalla. Säännösten selkeydellä on oleellinen merkitys uhrin oikeuksien toteutumisen kannalta, mutta myös rikoksesta epäillyn oikeusturva samoin kuin ennustettavuus edellyttää selkeitä pykäläiä.

Rangaistukset

Mitä mieltä olette ehdotetuista rangaistusasteikoista?

Sukupuoliyhteys lapsen kanssa, minimi 4 kk vankeutta, ei ole kannatettava. Viitataan mm. kohdassa 15 (muuta lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita) kirjoitettuun. Uudistusehdotus johtaisi siihen, että lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistusasteikko lievenisi.

Uudistuksen taustalla on ollut tarve korostaa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten ja eritoten sukupuoliyhteyden sisältävien tekojen moitittavuutta. Kaikilta osin tämä ei onnistu ehdotettujen rangaistusasteikkojen valossa.

Voimassa olevan lain mukaan, jos 15-vuotias lapsi raiskataan ns. kiinnipitoväkivaltaa käyttämällä, teko täyttää törkeän lapsenraiskauksen tunnusmerkistön ja minimirangaistus on 4 vuotta vankeutta. Uudistuksen jälkeen sama teko täyttäisi lapsenraiskauksen tunnusmerkistön ja minimirangaistus olisikin vain 2 vuotta.

Muut huomiot

Huomioita esityksen arvioituihin vaikutuksiin liittyen?

Seksuaalisen hyväksikäyttö pykälän ja yli 12 -vuotiaiden lasten osalta viitataan Amnestyn eriävään mielipiteeseen ja Minni Leskisen lausuntoon.

Seksuaalipalveluiden ostaminen nuorelta tulisi muuttaa siten, että se tulisi arvioitavaksi lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä (tältä osin viitataan myös Minni Leskisen lausuntoon).

Huomioita muihin lakeihin ehdotettuihin muutoksiin liittyen?

Esityksessä esitetty (arvioitu) vaikutus; ei vastaa todellisuutta syyttäjän osuutta (työmäärää) arvioitaessa. Syyttäjän työmäärä on arvioitu liian pieneksi.

Muita huomiota liittyen esitettyihin lakiehdotuksiin?

Kannatettavaa on, että lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidon maksimirangaistus nostetaan kahteen vuoteen, koska silloin se vanhentuu viidessä vuodessa eikä kahdessa vuodessa, kuten on nykyisin.

YLEISTÄ

Esityksestä yleisesti voi todeta, että eduskunnan edellyttämässä tavoitteessa siinä, että säännökset muodostaisivat selkeän ja johdonmukaisen kokonaisuuden, on epäonnistuttu. Edelleen 12-15-vuotiaiden osalta ollaan mietinnön esityksen mukaan menossa monimutkaiseen sääntelyyn yhden tavoitteen saavuttamiseksi (sekoitettu nykyisen raiskausrikoksen uudistustarve – suostumus/vapaaehtoisuuden puute lapsia koskeviin seksuaalirikoksiin). Uudistus huonontaa merkittävästi 12-15 -vuotiaiden lasten asemaa. Tältä osin voi viitata myös tohtorikoulutettava Minni Leskisen lausuntoon (itsemääräämisoikeuden suojaaa lapsen koskemattomuuden kustannuksella).

Erikoissyyttäjä, hallituksen jäsen Pia Mäenpää
Sairanen

Erikoissyyttäjä, hallituksen jäsen Laura

Haavisto Jukka
Suomen syyttäjäyhdistys ry - Pia Mäenpää ja Laura Sairanen